

Rudolf Rasch

Duizend brieven over muziek van, aan en rond
Constantijn Huygens

1675

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:
Rudolf Rasch, Duizend brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens: 1675
<https://huygens-muziekbrieven.sites.uu.nl/>
Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl
© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2018
16 augustus 2019

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN SÉBASTIEN CHIÈZE [MADRID]
24 JANUARI 1675
6965

Antwoord op Chièzes brieven van 29 augustus 1674 (**6953**) en 19 december 1674 (**6961**).

Samenvatting: Huygens wenst Chièze een gelukkig nieuwjaar. Hij betuigt zijn medeleven met Chièzes uitzichtloze situatie.

Door Chièze beantwoord op 28 februari 1675 (**6968**).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 3, pp. 651-653: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgave: Worp 6, nr. 6965, pp. 359-360: samenvatting.

Namen: Archimedes [=Christiaan Huygens]; Philips Doublet (heer van Moggershill); Philips Doublet (IV); Christiaan Huygens; Constantijn Huygens jr.; Constantijn Huygens (IV); Lodewijk Huygens; Susanna Huygens; Marie-Claude de Lapie; Willem III.

Plaatsen: Holland; Messina; Spanje; Syracuse; Tubise.

Glossarium: *musicus* (muzikaal); *musique* (muziek).

Transcriptie

¹Copie.

À Monsieur Chièze.

À La Haye, ce 24e jour de l'an 1675.

Lequel je ²vous souhaite très-heureux et *prospero*, c'est à dire tout autre que n'ont esté les dernièrement passez et y est à dire, tout comblés de *reales de ocho*, et i est finalement à dire, qui vous donne matière de nous venir bientost reveoir, notez, matière, car de nous penser payer de formes et formalitez *palabrines*, gardez-vous de le hazarder. Il y a trop longtemps qu'on vous repaist de vent, et comme je pense vous l'avoir bien dit autresfois, et comme encor j'ay dit depuis peu au maistre, si c'estoit mon faict, je ne souffrirois pas de veoir outrer ma patience *tam indignis modis*, et je pense que, si on veut, il y a moyen d'en sortir assez bien. *At inter mortales quoque sunt qui proponant, est qui disponit*, et faict Le laisser faire *de Suo*, à Son gré.

Je n'i ose pas dire que j'ay bien receu vostre lettre du 29e Aoust. Cela est honteux à qui se trouve en faute d'y avoir respondu. Ayes donc la bonté d'aggreer que *excidat ævo illa dies*, et venons à la dernière du 19e Décembre, par laquelle donc, puisque j'apprens que tous mes enfans sont morts ou malades en Espagne, qui, grâces à Dieu, se portent encor bien icy, il est temps que je vous informe en personne que pour moy aussi, je ne suis ny l'un, ny l'autre en Hollande, mais aussi ferme sur pied que du temps de la disgrâce de Tubise, où la prudence de mon conducteur s'avisa de me planter le cul sur la selle de poste pour essayer comment en temps et | 652 | lieu j'y ³pourrois fournir. Qu'il sache, pour sa peine, qu'encor aujord'huy je le ferois sans difficulté. Je viens de la teste aux membres.

Mon aîné, mort chez vous, travaille icy à l'accoutumée à gagner sa belle vie et les ⁴bonnes grâces de son maistre. ⁵Archimède, peu en peine si c'est ⁶Syracuse qui périt ou Messine, pourveu que dame géométrie survive, est aussi mort, je croy, à tous autres qu'à vous, qui ne sçavez pas assez d'algèbre pour son entretien, soit actif ou passif, et je croy qu'il faudroit un fort pressoir ⁷pour tirer matières de compliment *ex illo pumice*.

1. <Copie> en naam geadresseerde autograaf.

2. <vois>.

3. <poir>.

4. <bonner>.

5. <Archimède> autograaf.

6. <Syracuse> autograaf.

7. <poir>.

Interim musicè vivit, comme disoyent les anciens des libertins à leur et moy. Je me consente de tout, comme les bonnes nourices, pourveu que les enfans se portent bien, et ne pluerent point. *Si valent*, ⁸*bene est*. Le Drossart que vous prenez la peine d'avertir de sa maladie, est d'heure à heure en attente d'avoir sujet de m'appeller au baptesme de quelque créature *primogignenda*. Ceste sentinelle l'empesche mesme de paroistre icy aux Estats, qui sont assemblez. Pensez s'il est de loisir à s'amuser à vos chasteaus en ⁹Espagne, ou à s'informer de ce [que] y font *los residentillos*.

Moggershil, à l'heure que j'escris, *dat pœnas* d'avoir esté par trop balladin en son bas aage. Je le trouvoy hier a[f]flicté par les ¹⁰deux pieds enfléz de quelque goutte, qui n'est pas son premier essay, car nous luy en avons veu d'autres atteintes, mais toutes légères et transitoires. On espère que celle-cy sera de mesme. Sa petite femme nourrit | 653 | un jeune fils de son laict, et j'en trouve bien. La bonne matrone supporte les allées et venues de son fascheuse mal avec une constance tousjours exemplaire.

Céans, je me recrée comme un fol avec le plus beau, le plus vif et le meilleur petit fils du monde, personne ne l'ayant encor ouy crier de ¹¹ses 10 ou 11 mois, ¹²*quod vescitur aurâ*. Dans ceste mesme maison la musique regne aussi souverainement que jamais en d'autres, à force de grandes collèges, *dove un embiado straordinario starebbe tal volta aspettando il gusto*. Dieu sçait, s'il luy viendroit. Ay-je bien satisfait pour tous mes morts et malades?

Il m'en reste encor bien dire, mais je ne veux pas vous accoquiner à attendre ces nouvelles domestiques *en silla del embiado*, les bras croisez. Venez-y veoir, s'il vous en faut d'avantage, et adieu avec la très-digne consort, que mes véritables rapports ont souvent fait souhaittre parmi nous.

Vertaling

Aan de heer Chièze.

Den Haag, 24 januari 1675.

Ik wens u een zeer gelukkig en ¹voorspoedig¹ nieuw jaar, dat wil zeggen, geheel anders dan de laatste zijn geweest en dat wil ook zeggen: vervuld van ²realen van acht,² en tenslotte wil dat zeggen: dat het u reden moge geven ons binnenkort weer te komen bezoeken, let wel: reden, want te denken ons te betalen met vormen en vormelijkheden ³in woorden,³ hoedt u zich ervoor dat te wagen. Reeds te lange tijd betaalt men u met lucht, en, zoals ik meen u vroeger duidelijk te hebben gezegd, en zoals ik onlangs tegen de ¹³meester heb herhaald: als het aan mij lag, zou ik niet toestaan dat mijn geduld ⁴op zulke onwaardige manieren⁴ zou worden beproefd, en ik denk dat het, als men wil, mogelijk is er tamelijk goed uit te komen. ⁵Maar al zijn er onder de mensen lieden die voorstellen doen, Hij is het die beschikt⁵ en men moet Hem in ⁶het Zijne⁶ laten doen wat Hij wil.

Ik durf niet te zeggen dat ik uw ¹⁴brief van 29 augustus [1674] goed heb ontvangen. Dat is beschamend voor degene die heeft verzuimd erop te antwoorden. Wees dus zo goed te aanvaarden dat ⁷die dag ontsnapt aan de tijd,⁷ en laat ons komen tot uw laatste ¹⁵brief van 19 december [1674], waaruit dus blijkt, aangezien ik verneem dat al mijn kinderen dood of ziek zijn in Spanje, maar die Gode zij dank hier nog gezond zijn, dat het tijd wordt u persoonlijk te informeren dat ik ook, wat mij betreft, in Holland het één noch het ander ben, maar nog even goed ter been als ten tijde van de ongelukkige gebeurtenis te Tubise, waar de wijsheid van mijn begeleider het waagde mij met mijn achterwerk op het zadel van een postpaard te planten om te proberen hoe

8. <beno>.

9. <Espagne> autograaf.

10. <deux> autograaf.

11. <ces>.

12. Vergilius, *Aeneis*, III, 339: 'Quid puer Ascanius? Superatne et vescitur aurâ?'

13. Willem III.

14. Chièze aan Huygens, 29 augustus 1674 (6953).

15. Chièze aan Huygens, 19 december 1674 (6961).

lang en hoe ver ik dat zou kunnen volhouden; hij moge weten, tot zijn verdriet, dat ik heden nog hetzelfde zonder moeilijkheden zou doen. Ik ga nu van het hoofd naar de leden.

Mijn oudste ¹⁶zoon, volgens u overleden, werkt hier zoals gewoonlijk om goed zijn brood en ook de gunst van zijn ¹⁷meester te verdienen. ¹⁸Archimedes, die er weinig last van heeft of het nu Syracuse is of Messina dat ten onder gaat, mits Vrouw Meetkunde maar overleeft, is even dood, denk ik, voor alle anderen als voor u, die te weinig algebra kennen om zich met hem te onderhouden, actief of passief, en ik geloof dat er een sterke pers voor nodig is om iets van een vriendelijk woord ¹⁹‘uit die steenklomp’ te halen. ²⁰‘Ondertussen leeft hij muzikaal,’ zoals de oude vrijdenkers hunzelf en mij vertelden. Ik vind alles best, zoals goede bakers, als het de kinderen maar goed gaat en ze niet huilen. ²¹‘Als ze gezond zijn, is het goed.’ De ²²drost, voor wie u de moeite neemt hem te waarschuwen tegen zijn ziekte, is van uur tot uur in afwachting van de aanleiding om mij op te roepen voor de ²³doop van een of andere ²⁴‘eerstgeborene.’ Die wachtdienst verhindert hem zelfs om hier bij de Staten, die in vergadering zijn, te verschijnen. Denkt u zich eens in of hij tijd heeft zich te vermaken met uw luchtkastelen, of om te worden ingelicht over hetgeen ²⁵‘de bewoners’ ervan doen.

[De heer Philips Doublet, heer van] Moggershill ²⁶‘doet boete,’ op het tijdstip dat ik dit schrijf, voor zijn te clowneske gedrag op zijn jeugdige leeftijd. Ik trof hem gisteren aan met twee opgezette voeten van een of andere jicht, hetgeen niet de eerste aanval is, want wij hebben hem al vaker erdoor getroffen gezien, maar steeds in lichte mate en van voorbijgaande aard. Het is te hopen dat dat ook nu het geval zal zijn. Zijn ²⁷vrouwje heeft een ²⁸zoontje aan de borst, en dat doet mij deugd. Die brave vrouw verdraagt het komen en gaan van zijn nare kwaal met een altijd bewonderenswaardige standvastigheid.

Intussen vermaak ik mij als een dwaas met de mooiste, de levendigste en de beste ²⁹kleinzoon ter wereld, die nog niemand in zijn tien of elf maanden ooit heeft horen huilen, ³⁰‘omdat hij met lucht wordt gevoed.’ In datzelfde huis heerst de muziek even oppermachtig als ooit in andere, dankzij grote gezelschappen, ³¹‘naar het genot waarvan een buitengewoon ambassadeur soms zou verlangen.’ God weet of dat tot hem zal komen. Heb ik mij niet goed van mijn taak gekwetend voor al mijn doden en zieken?

Er zou nog veel te zeggen zijn, maar ik wil u niet lastig vallen met het ontvangen van huishoudelijke nieuwtjes ³²‘in de zetel van de ambassadeur’ met gekruiste armen. Komt u maar hier kijken als u er meer van wilt weten, en mijn groet [gaat] naar uw waarde ³³gezellin, die mijn oprechte belangstelling meermalen heeft doen wensen haar [eens] bij ons te hebben.

16. Constantijn Huygens jr.

17. Willem III.

18. Christiaan Huygens.

19. Lodewijk Huygens.

20. Toch zou het eerste kind van Lodewijk, Constantijn [V] Huygens, pas op 10 maart 1675 worden gedoopt.

21. Susanna Huygens.

22. Philips (IV) Doublet.

23. Constantijn [IV] Huygens, geboren 5 februari 1674, de eerste zoon van Huygens' zoon Constantijn Huygens jr.

24. Vergilius, *Aeneis*, III, 339: ‘Wat [gebeurt er met] het kind Ascanius? Overleeft hij en wordt hij met lucht gevoed?’

25. Marie-Claude de Lapie.

[SÉBASTIEN CHIÈZE] (MADRID)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
28 FEBRUARI 1675
6968

Antwoord op Huygens' brief van 24 januari 1675 (6965).

Samenvatting: Chièze bericht er in feite nog steeds geen resultaat is. Verder maakt hij Huygens deelgenoot van zijn angst dat hij zijn bezittingen in de Franche-Comté zal verliezen.

Door Huygens ontvangen op 18 maart 1675. Chièze schreef opnieuw op 14 augustus 1675 (6979A).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 34: brief (dubbelvel, 15x21 cm, abc | -; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 6, nr. 6968, pp. 360-361: onvolledig (<Mais quand Messieurs ... je m'estois promis.>), rest samengevat.

Namen: Epicurus; Christiaan Huygens; Lodewijk Huygens; Claude-Marie de Lapie; Maria Anna van Oostenrijk; Jacoba Teding van Berckhout; Willem III.

Plaatsen: Franche-Comté; Orange; Parijs.

Transcriptie

¹Madrid, le 28 Febvrier 1675.

Vous avez beau dire, Monsieur, que Messieurs voz enfans ne sont ni morts ni malades, mais je vous déclare que rien ne peut les faire revivre dans mon esprit que la bonté que vous avez de m'honorer de tems à autre de vostre souvenir, et de me donner de nouvelles de leur famille. Je meurs d'impatience d'apprendre *cujus generis la segunda nuera* de Vostre Seigneurie aura daigné commencer la sienne. Si c'est par un filz, quelz cris ne fairay pas, et si c'est une fille, je ne manqueray pas non plus de *requiebros*, car nous avons icy le *refran* qui dit: '*Muger paridera, hija la primera*,' réservant mes objurgations pour quand je seray en présence des parties.

J'ay creu pendant plus d'un mois que le bien-heureux tems *immutationis meæ* n'estoit pas loin. Mais quand Messieurs les Espaignolz se sont apperceus que c'estoit tout de bon que je me préparois de troussez bagage par les ordres réels, quoyque conditionnelz de Son Altesse Sérénissime, ils semblent se vouloir mettre en devoir de puriffier *taliter qualiter* la condition et de donner à Son Altesse une satisfaction sortable. Veu leur nécessité présente, ils n'ont pas de l'argent comptant et la plus grande marque c'est l'expédient que la Reyne prend de faire *un assiento* pour payer Son Altesse par *mesadas*, dont la remise coustera beaucoup à cette | b | couronne. Le besoin qu'ils ont de mesnager Son Altesse me fait croire que ce payement s'exécutera de bonne foy. En tout cas, peu de mois nous en esclairciront, et c'est ce peu de mois qui va retarder le bien que je m'estois promis *de estar por Mayo a los piez* de Vostre Seigneurie et de faire maintes réconciliations *con los infantes descuidados*.

J'avois pour cet effect escrit à Paris pour un passeport, non pas, comme vous pourriez croire, à *Don Cristiano el algebrista*, mais à des personnes vivantes y *movedizas*, qui me l'envoyeront sans doute par le prochain ordinaire, pour si Son Altesse, que j'informe présentement au long, ne gouste pas la nouvelle proposition de la Reyne. Je puis *citra moram* faire hau[t] le pié. Vous me reverrez, Monsieur, *non pinguem, nec Epicuri de grege porcum*, mais avec un peu moins de dentz, plus de cheveux gris et de rides, *que el vellaco de dicho Don Cristiano* ne s'avisa d'en mettre en mon portrait, par luy commencé en l'an 1665, et malicieusement retouché en 1670, lorsque *Don Luis* et moy *estavamos refocillandole* dans le bain.

Vous me reverrez pourtant sans goûte ny gravelle, *gracias a Dios, con la misma alegria* que jadis, et s'il se pouvoit | c | avec encor plus de dévotions pour vostre personne. Quelz embrassades ne donneray-je pas à vostre petit *Angelillo*, qui ne sçayt pas l'art de pleurer. Je luy offriray un petit *ayo y una aya*, qui suppléeront abondamment ma Bourguignote leur mère, ne sçachant où les mettre pour se trouver sans feu ny lieu.

Vous savez, Monsieur, ce que c'est qu'Orange pour moy. C'est encor pis en Bourgoigne où Messieurs les François, menaçans de confisquer entièrement la dot de ma femme, se sont nantis par avance de 19^m Frans

1. Ontvangstnotitie van Huygens: <R 18 Martii 1675.>.

d'*atrassados*, à moy appartenant '*Esparagna, esparagna, venne il gato que la magna.*' Elle vous offre avec moy ses très-humbles respectz.

Vertaling

Madrid, 28 februari 1675.

U kunt wel zeggen, mijnheer, dat uw kinderen niet dood of ziek zijn, maar ik zeg u dat niets hen kan doen herleven in mijn geest behalve de goedheid die u mij bewijst door mij van tijd tot tijd met uw gedachtenis te eren en mij nieuwtjes over hun gezinnen te geven. Ik sterf van ongeduld om te vernemen ¹met welk geslacht het uw tweede ²schoondochter¹ heeft behaagd het hare te beginnen. Als het met een jongen is, welke kreten zal ik dan niet slaken? En als het een meisje is zal het mij ook niet ontbreken aan ³gelukwensen,¹ want wij hebben hier een ⁴spreekwoord¹ dat zegt: ⁵'Vrouw, kraamvrouw, de eerste een dochter,'¹ daarbij mijn vermaningen bewarend tot wanneer ik bij de betrokkenen zal zijn.

Ik heb langer dan een maand gedacht dat de zalige tijd ⁶van mijn verplaatsing¹ niet ver meer was. Maar toen de heren Spanjaarden bemerkten dat het menens was dat ik mij voorbereidde op het pakken van mijn bagage op grond van werkelijke opdrachten, hoewel aan voorwaarden van Zijne ⁷Hoogheid gebonden, schenen zij zich aan de taak te willen zetten de situatie ⁸zo goed en zo kwaad als het gaat¹ te zuiveren en aan Zijne Hoogheid een acceptabele genoegdoening aan te bieden. Gezien hun huidige nood hebben zij geen contant geld, en het duidelijkste teken is het redmiddel van ⁹een wisselbrief¹ dat de ¹⁰koningin kiest om Zijne Hoogheid te betalen in ¹¹maandelijkse termijnen,¹ waarvan het overmaken deze kroon veel zal kosten. De noodzaak die zij gevoelen om met Zijne Hoogheid een regeling aan te gaan doet mij geloven dat deze betaling in goede trouw zal worden uitgevoerd. In ieder geval zullen enkele maanden ons daarover klaarheid verschaffen, en het zijn die enkele maanden die het goede zullen vertragen dat ik mijzelf had beloofd ¹²om mij tegen mei [1675] aan uw voeten te bevinden¹ en mij uitvoerig te verzoenen ¹³met uw nalatige kinderen.¹

Ik had daartoe naar Parijs om een paspoort geschreven, niet zoals u zou kunnen denken aan ¹⁴de heer ¹⁵Christiaan, de algebraïcus,¹ maar aan levende ¹⁶en werkzame¹ lieden die me dat zonder twijfel met de eerste gewone post zullen zenden, voor het geval dat Zijne Hoogheid die ik op dit moment uitvoerig inlicht, niet tevreden is over het nieuwe voorstel van de koningin. Ik kan ¹⁷zonder uitstel¹ vertrekken. U zult mij weerzien, mijnheer, ¹⁸niet vet, noch als een zwijn uit het gevolg van Epicurus,¹ maar wel met een paar tanden minder, en meer grijze haren en rimpels die ¹⁹die schurk van een Christiaan¹ zich verstoutte aan te brengen op mijn portret, waaraan hij in 1665 is begonnen, en dat hij in 1670 boosaardig heeft bijgewerkt, terwijl mijnheer Lodewijk en ik in het bad ²⁰ons aan het verfrissen waren.¹

U zult mij evenwel weerzien zonder jicht of nierstenen, ²¹Gode zij dank, met dezelfde blijdschap¹ als vroeger en met zo mogelijk nog meer toewijding jegens uw persoon. Wat zal ik uw kleine ²²Lengeltje,¹ dat de kunst van het huilen niet verstaat, knuffelen! Ik zal hem een kleine ²³Lgouverneur en gouvernante¹ geven, die ruimschoots mijn ²⁴Bourgondische, hun moeder, zullen vervangen, die niet weet waar hen te laten omdat zij huis noch haard heeft.

U weet, mijnheer, hoeveel Orange voor mij kan doen. Het is nog erger in de Franche-Comté, waar de heren Franssen, die dreigen de bruidsschat van mijn vrouw volledig in beslag te nemen, zich bij voorbaat 19.000 ²⁵achterstallige¹ francs hebben toegeëigend, welke mij toebehoren. ²⁶Spaanse hoop, Spaanse hoop, de kat kwam die haar opat.¹ Zij betuigt u, met mij, haar nederige eerbied.

2. Jacoba Teding van Berckhout.

3. Willem III.

4. Maria Anna van Oostenrijk.

5. Toch was Christiaan op de hoogte van Chièzes voorbereidingen: op 22 maart 1675 schreef hij aan zijn broer Lodewijk (OC 7, nr. 2018, pp. 430-431) dat hij vanaf Parijs met Chièze naar Den Haag zou willen reizen.

6. Constantijn (IV) Huygens.

7. Een zoontje en dochtertje van Chièze.

8. Marie-Claude de Lapie.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN COENRAAD RUYSCH [ROME]
28 MAART 1675
6969

Samenvatting: Huygens verzoekt Ruysch in Rome naar de verblijfplaats van Anna Bergerotti te informeren en, indien hij deze vindt, haar zijn groeten over te brengen. Dat laatste verzoek doet hij Ruysch ook betreffende diens bezoek aan de koningin van Zweden.

Over een antwoord van Ruysch is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 3, pp. 655-656: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. LXXVII, p. 67: onvolledig (<Le séjour que ... à vostre départ>).
— Worp 6, nr. 6969, p. 361: samenvatting.

Namen: Anna Bergerotti; moeder van Anna Bergerotti; Christina van Zweden; Lodewijk XIV.

Plaats: Rome.

Glossarium: musicien (musicus).

Transcriptie

¹Monsieur Ruysch.

À La Haye, ce 28e Mars 1675.

Monsieur,

Nous apprenons tous avec joye les heureux succès de vos pérégrinations, et jugeons, de la manière que vous vous y prenez, que vous n'en reviendrez pas que avec beaucoup de conquête des belles choses, qu'un esprit curieux et résolu, comme la vostre, à moyen d'observer par tout païs. Je ne sçaurois improuver le désir que vous semblez avoir de passer jusque dans l'orient. Cela est digne de vous et bien de saison pour vostre aage. Je prie Dieu de vous y conduire en bonne et robuste santé, qui est bien requise à telle fatigue.

Le séjour que vous faictes à Rome me donne sujet de vous importuner de ce mot, en vous priant de vouloir vous informer par delà de la demeure de la *Signora* Anna Bergerotti, ceste excellente musicienne, que j'ay connue au service du Roy Très-Chrestien. Elle ²a depuis changé de qualité, mariée, dit-on, à quelque *Marchese*, dont je ne sçay pas le nom, mais le sien propre est si célèbre, que vous n'aurez point de peine à la trouver. Ce qui ayant réussi, je vous supplie de luy baiser les mains de ma part avec ³offre de mes très-humbles services, dont je l'asseure avec le mesme zèle qu'elle m'a tousjours veu dans l'estime de son rare mérite, que véritablement j'ay honoré comme je devois. Il me tarde ensuite de sçavoir l'estat de sa famille, si elle est accreue, si *Sua Signora madre*, la bonne femme, est encor en vie, s'ils se souviennent, tant soit peu, de moy, avec semblables circonstances, que j'attendray, s'il vous plaist, de vostre faveur, et que pour moy ⁴vous veuillez luy tesmoigner que par la grâce de Dieu, je suis tousjours dans la mesme vigueur qu'ils m'ont veu, et vous, Monsieur, m'avez laissé à vostre départ.

La gloire que vous avez d'approcher l'incomparable Reine de Suède est un bonheur que j'ay grande peine à ne vous envier. Peut-estre que ceste grande Princesse aura encor quelque souvenir de mon nom, s'il vous arrive d'en faire mention. En ce cas, je vous supplie, Monsieur, de tesmoigner à Sa Majesté que je vis tousjours dans la mesme admiration de ses hautes vertues | 656 | et dans la mesme soumission de recevoir l'honneur

1. <Monsieur Ruysch> autograaf.

2. <u>.

3. <ofre>.

4. <vous veuillez luy tesmoigner que> autograaf.

de ses gracieux commandementes, qu'elle ne sçauroit départir à homme du monde qui en fust plus sensible et plus glorieux ⁵que moy.

Il faut que je briseroy, Monsieur, de peur de donner encor dans d'autres pensées à vous élarger de mes comissions. Obligez-moy de croire qu'en toutes celles dont vous me trouverez capable pour vostre service, vous me verrez tousjours prest avec tesmoignes au réciproque avec combien d'affection je suis,

[etc.]

Vertaling

Aan de heer [Coenraad] Ruysch.

Den Haag, 25 maart 1675.

Mijnheer,

Wij allen vernemen met vreugde het welslagen van uw omzwervingen en leiden uit de manier waarmee u die aanpakt af, dat u niet anders terug zult keren dan beladen met fraaie zaken, die een nieuwsgierige en doortastende geest als de uwe in ieder land kan ontdekken. Ik zou de wens die u te kennen lijkt te geven om tot aan het Oosten te reizen niet kunnen afkeuren; het is een tocht u waardig en zeer geschikt voor [iemand van] uw leeftijd. Ik smEEK God u erheen te geleiden in goede en blakende gezondheid, die wel vereist is bij zo'n vermoeiende onderneming.

Uw verblijf in Rome geeft mij aanleiding u met dit korte briefje lastig te vallen, waarmee ik u wil vragen of u aldaar zou willen informeren naar de verblijfplaats van mevrouw Anna Bergerotti, deze voortreffelijke musicienne, die ik heb leren kennen [toen zij] in dienst [was] van de allerchristelijkste ⁶koning. Sindsdien heeft zij een andere hoedanigheid, getrouwd, naar men zegt, met een of andere ^Lmarkies^J, van wie ik de naam niet weet, maar haar eigen naam is zo beroemd, dat het u geen enkele moeite zal kosten haar te vinden. Wanneer dat u is gelukt, vraag ik u haar uit mijn naam de handen te kussen onder aanbieding van mijn nederige diensten, die ik haar verzekeer met dezelfde inzet te betrachten als zij mij steeds heeft zien doen, in de achting die ik had voor haar zeldzame verdienste, die ik daadwerkelijk heb geëerd naar behoren. Vervolgens verlang ik ernaar te weten hoe het met haar gezin staat, of dit al uitgebreid is, of ^Lmevrouw haar moeder,^J deze goede vrouw, nog in leven is, of zij zich iets van mij, hoe weinig ook, herinneren, en soortgelijke gebeurtenissen die ik, alstublieft, aan uw goedgunstigheid zal overlaten, en dat u haar uit mijn naam wilt overbrengen dat ik door Gods genade nog immer even gezond ben als toen zij mij zagen, en u mij, bij uw vertrek, hebt gezien.

Het kost mij veel moeite u niet te benijden vanwege het geluk dat u ten deel valt door dichtbij de onvergelykelijke koningin [Christina] van Zweden te zijn. Wellicht heeft deze grote vorstin nog een herinnering aan mijn naam, als het zo uitkomt dat u deze kunt laten vallen. In dat geval verzoek ik u, mijnheer, haar mede te delen dat ik nog steeds dezelfde bewondering voor haar verheven kwaliteiten koester, en dezelfde onderwerping aan haar eervolle bevelen voel, die zij niet zou kunnen geven aan iemand in deze wereld die er gevoeliger voor, en trotser op zou zijn dan ik.

Ik moet hier afbreken, mijnheer, uit angst nog meer gedachten neer te schrijven die het aantal opdrachten aan u verder zouden vergroten. Weest u zo goed te geloven dat u, in alles waarin u mij capabel acht u van dienst te zijn, mij altijd bereid zult vinden op mijn beurt te getuigen met hoeveel toewijding ik ben,

[enz.]

5. <que moy> autograaf.

6. Lodewijk XIV.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN JACQUES DE SAINT-LUC [BRUSSEL]
27 MEI 1675
6974

Samenvatting: Huygens zendt Saint-Luc andermaal een aantal stukken. Hij wijst erop dat deze in drie verschillende toonsoorten staan. Huygens suggereert dat dit het eerste resultaat is van een plan om geleidelijk aan in alle elf gangbare toonsoorten stukken te componeren. Tenslotte beveelt hij de ambassadeur van Engeland aan bij Saint-Luc en wijst hij Saint-Luc op zijn (Huygens') arrangement van een gigue van Froberger.

Bijlage: 36 composities voor luit (Huygens).

Saint-Lucs antwoord is verloren gegaan. Mogelijk is Huygens' brief aan Saint-Luc van 19 maart 1676 (**7014**) daar weer het antwoord op.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 3, pp. 665-667: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. LXXVIII, pp. 68-69: onvolledig (<Il y a, je crois ... de nostre monde>, <Parmi ces escrits ... à tout palais>).

— Worp 6, nr. 6974, p. 362: onvolledig (<Voyez si jamais ... de nostre monde>), rest samengevat.

— Rasch 2007, nr. 6974, pp. 1194-1197: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: Johann Jacob Froberger; Dorothy Osborne; Martha Temple (lady Giffard); William Temple.

Titel: gigue (Froberger/Huygens).

Glossarium: b-mol (met mol); b-quaré (zonder mol); clavecin (klavecimbel); composition (muziekstuk); gigue (gigue); guitarre (gitaar); harmonique (harmonisch); luth (luit); mesure (maat); pièce (muziekstuk); production (muziekstuk); son (toon); tablature (muziekstuk); théorbo (theorbe); ton (toonsoort); viole de gambe (viola da gamba).

Transcriptie

¹Au Sieur de Saint-Luc.

À La Haye, ce 27e May 1675.

Monsieur,

Il y a, je croy, deux ans que je vous chargeay d'une vingtaine de mes productions harmoniques, en A et en E, et je me suis si bien trouvé de la peine que vous avez prise de les parcourir, et mesme de faire semblant de les gouter en quelque manière, que, comme les fous et les enfants aiment bien à retourner où on leur fait bonne chère, je me suis amusé à vous amasser peu à peu autres 3 douzaines de mes pièces, des moins mauvaises que j'aye pu choisir dans la grosse bible de mes compositions. Elles sont en D b-mol et b-quaré, et puis en G aussi b-quaré. Je n'ay que faire de vous dire que je prétens d'en sçavoir vostre sentiment par le menu, pour si, peut-estre, vous en rencontrez quelques-unes plus dignes de vostre patience que d'autres. Voyant comme je les ay cottées selon les nombres de leurs ²mesures, vous remarquerez bien que c'est là mon but, et que ce triage me tiendra lieu d'une faveur très-utile, et dont je vous resteray très-obligé. Vous en avez donc présentement en 5 tons divers. Il m'en reste encor 6 autres.

Voyez si jamais homme de ma condition a tant fait de folie que moy, qui cependant ay roulé dès ma jeunesse dans un estrange embarras d'affaires d'estat et de guerre. Encor n'est-ce pas tout: je veux me confesser à plein et vous déclarer que j'ay travaillé en mesme ordre de tons et en mesme abondance d'inventions en tablatures du clavecin, de la viole de gambe, du théorbo et de la guitarre et suis | 666 | en estat de vous le faire veoir et entendre à toute heure. Je seroys mesme vain de m'en pouvoir acquitter devant une si sçavante oreille

1. Naam geadresseerde autograaf.

2. <naissances>, maar dit moet wel een kopieerfout zijn..

que la vostre. Car, à vous ³parler franchement, c'est en ces matières le plus grand de mes deplaisirs de ne trouver à qui ⁴parler, c'est à dire, à qui me faire entendre. Il est vray qu'il se trouve peu de gens qui n'ayment le son de quelqu'instrument, mais combien en rencontrons-nous de capables de discerner le bon d'avec le mauvais? Voyla donc pourquoy je cours des 30 et 40 lieues de chemin pour trouver un auditeur ⁵et un juge à mon gré et voylà le malheureux sort à quoy vous réduit l'ignorance de la pluspart de nostre monde.

Souffriez en l'importunité de grâce, pour le peu que j'ay à vivre, et faictes estat, s'il vous plaist, qu'autant que la bonté divine aggréera que cela dure, vous me trouverez à toute espreuve,

[etc.]

| 667 | Monsieur l'Ambassadeur d'Angleterre et Mesdames sa compagne et sœur, qui vous ayment et estiment comme ils doibvent, vous menacent souvent d'une visite qu'ils ont grand envie de vous demander pour peu de jours, en quoy j'espère qu'ils réusiront tost ou tard.

Parmi ces escrits je vous prie de considérer avec attention une Gigue de feu le grand Frobergher, que j'ay transportée sur le luth. Vous y trouverez des passages excellents et une fin merveilleuse. Je ne sçay rien par cœur de ce qui que ce soit, mais j'en ay pris la peine pour ceste pièce et en fay mon estude, ne la touchant aussi que pour moy-mesme, comme ce n'est nullement viande à tout palais.

Vertaling

Aan de heer Saint-Luc.

Den Haag, 27 mei 1675.

Mijnheer,

Het is, meen ik, twee jaar geleden dat ik u ⁶belastte met een twintigtal mijner composities, in A en in E, en ik was zo aangenaam getroffen door de moeite die u zich hebt getroost ze door te nemen en zelfs de schijn te willen ophouden dat u ze op de een of andere manier wel aardig vond, dat, zoals gekken en kinderen ervan houden daar terug te keren waar ze aangenaam werden onthaald, ik mij het genoeg heb verschaft voor u stapje voor stapje andermaal een drietal dozijn stukken bijeen te brengen, de minst slechte die ik heb kunnen kiezen uit de dikke bijbel van mijn composities. Zij staan in D met mol en D zonder mol en vervolgens in G zonder mol. Ik hoef niets te zeggen dan dat ik graag uw mening erover tot in de details wil vernemen, voor het geval u, wellicht, enkele eruit uw geduld meer waard zult achten dan andere. Wanneer u heeft opgemerkt dat ik de maten voorzien heb van nummers, zult u concluderen dat daar mijn doel ligt, en dat deze keuze mij een nuttige gunst zal verschaffen, waarvoor ik u zeer verplicht zal zijn. U heeft dus nu stukken in vijf verschillende toonsoorten. Er resten mij nog zes andere.⁷

Kijkt u maar eens of een man in mijn positie ooit zoveel dwaasheden heeft uitgehaald als ik, die toch sinds mijn jeugd door een merkwaardige maalstroom van staats- en oorlogsaangelegenheden heen is gegaan. Maar dat is nog niet alles: ik wil een volledige bekentenis afleggen en u zeggen dat ik met dezelfde volgorde van toonsoorten en met eenzelfde rijkdom van ideeën heb gewerkt aan composities voor klavecimbel, viola da gamba, theorbe en gitaar, en ik ben in staat u die te laten zien en horen wanneer u maar wilt. Ik zou er zelfs trots op zijn mij hiervan te kunnen kwijten voor een zo kundig oor als het uwe. Want, om eens vrijuit met u te

3. <parler> autograaf.

4. <parler> autograaf.

5. <et un juge> autograaf.

6. Huygens aan Saint-Luc, 13 juli 1673 (6905A).

7. De elf toonsoorten zullen wel die met finalis D, F, G, A en C zijn, zonder mol en met mol, en met finalis E zonder mol. Als de stukken in D (zonder en met mol), E (zonder mol), G (met mol) en A (zonder mol) al zijn geleverd, moeten die met finalis F (zonder et met mol), G (zonder mol), A (met mol) en C (zonder en met mol) nog volgen.

spreken, in deze aangelegenheden is het mijn grootste ongenoegen dat ik hier niemand kan vinden om erover te praten, dat wil zeggen, om mij aan te horen. Het is waar dat er wat mensen zijn die van de klank van een of ander instrument houden, maar hoeveel komen wij er tegen die het kaf van het koren kunnen scheiden? Vandaar dat ik dertig tot veertig mijl afleg om een luisteraar en beoordelaar naar mijn smaak te vinden, en ziehier het ongelukkig lot waartoe de onwetendheid van het merendeel van de mensen een mens brengt.

Weest u zo goed, alstublieft, deze onbeschaamdheid te verdragen, voor de korte tijd tijd die ik nog heb te leven, en rekt u er toch op, alstublieft, dat zolang de goddelijke voorzienigheid erin toestemt het te laten duren, ik bij iedere gelegenheid zal bewijzen te zijn,

[enz.]

Mijnheer de ⁸ambassadeur van Engeland en de dames zijn ⁹echtgenote en ¹⁰zuster, die u graag mogen en achten zoals het hen betaamt, dreigen u regelmatig te vragen voor een bezoek voor enkele dagen, waarin zij zeer veel zin hebben; ik hoop dat zij vroeg of laat succes hiermee zullen hebben.

Onder deze geschriften zou ik uw speciale aandacht willen vragen voor een gigue van wijlen de grote [Johann Jacob] Froberger, die ik heb gearrangeerd voor luit. U zult er prachtige passages in aantreffen en een weergaloos slot. Ik ken niets uit het hoofd, van wie dan ook, maar ik heb voor dit stuk de moeite willen nemen om er speciaal studie van te maken, terwijl ik het uitsluitend voor mijzelf speel, want het is geen spekje voor ieders bekje.

[enz.]

8. William Temple.

9. Dorothy Osborne.

10. Martha Temple (Lady Giffard).

[SÉBASTIEN CHIÈZE] (MADRID)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
14 AUGUSTUS 1675
6979A

Vervolg op Chièzes brief van 28 februari 1675 (**6968**).

Samenvatting: Chièze bericht Huygens dat Paets het boeken van Grenada niet heeft kunnen meenemen. Chièze heeft geschreven aan Lodewijk Huygens en Philips Doublet.

Bijlagen: Chièze aan Lodewijk Huygens, 14 augustus 1675 (verloren); Chièze aan Doublet (Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 34, map Chièze aan Doublet).

Door Huygens ontvangen op 30 augustus 1675 en beantwoord op 26 september 1675 (**6989**).

Datering: Worp (6, p. 332, n. 1) las het jaartal abusievelijk als <1673> en noemt de brief als nr. 6911c.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 34: brief (enkelvel, 15x21cm, a | -; autograaf).

Namen: Philips Doublet; Luis de Grenada; Lodewijk Huygens; Adriaen Paets.

Plaats: Bilbao.

Transcriptie

¹Madrid, le 14 Aoust 1675.

Ne pensez pas, Monsieur, voir *Fray Luis* en mesme tems que Monsieur l'Ambassadeur Paetz, car je viens d'apprendre que ses hardes, estant arrivées de quelques jours trop tard à Bilbao, seront obligées d'attendre une seconde fregate qui ne partira apparemment qu'à la my-Septembre.

J'escris à Monsieur vostre filz et beau-filz pour interrompre, s'il se peut, la possession du silence, dont ils m'honnorent depuis si longtems. Ils ont beau faire et vostre maison a beau se remplir *presentibus numinibus*. On y trouvera tousjours un homme en quelque coin, qui sera moy, s'il plaît à Dieu, tant que vous voudrez m'y souffrir, fut-ce en qualité de visible *ayo* de ce poupon, qui ne sait pas pleurer.

Je prie Dieu qu'il conserve ses jours et les vostres, Monsieur, *y que llueran nietos a Vuestra Señoría Illustrísima*.

Vertaling

Madrid, 14 augustus 1675.

Verwacht u niet, mijnheer, ²Lbroeder[↓] Luis [de Grenada] tegelijk met mijnheer de ambassadeur Adriaen [Paets] te zien, want ik verneem zojuist dat zijn plunje, die enige dagen te laat in Bilbao is aangekomen, genoodzaakt is op een volgend fregat te wachten, dat klaarblijkelijk pas midden september zal vertrekken.

Ik schrijf aan uw ³zoon en ⁴schoonzoon om, indien mogelijk, het stilzwijgen waarmee zij mij sedert lange tijd vereren te verbreken. Zij kunnen wel mooi weer spelen en uw huis kan zich wel vullen ⁴in aanwezigheid van de goden,[↓] maar men kan er altijd in een of andere hoek een man vinden, die ik zal zijn als het God behaagt, zolang u mij er zult willen verdragen, al was het maar in de kwaliteit van zichtbare ⁴gouverneur[↓] van dat ⁵kindje dat niet kan huilen.

Ik bid tot God dat Hij haar en u tot in lengte van dagen moge bewaren, mijnheer, ⁴en dat u uw kleinkinderen zult horen huilen.[↓]

[enz.]

1. Ontvangstnotitie van Huygens: <R 30 Augusti 1675.>

2. Luis de Grenada.

3. Chièze aan Lodewijk Huygens, 14 augustus 1675 (verloren).

4. Chièze aan Philips Doublet, 14 augustus 1675 (Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug., omslag Chièze aan Doublet).

5. Huygens' kleinzoon Constantijn [IV] Huygens.

[CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
AAN HENRI DE BERINGHEN [PARIJS]
15 AUGUSTUS 1675
6980

Antwoord op een verloren gegane brief van Beringhen.

Samenvatting: Huygens schrijft Beringhen uitgebreid over de dagelijkse gang van zaken in zijn leven. Muziek speelt daarin nog steeds een voorname rol. Hij verwijst naar de talloze composities die men in zijn nalatenschap zal aantreffen.

Over een antwoord van Beringhen is niets bekend. Huygens schreef opnieuw op 27 februari 1676 (Worp 6, nr. 7012, p. 374), maar dit schrijven betreft andere zaken.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 3, pp. 683-684: klad (autograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 6, nr. 6980, pp. 363-364: onvolledig (<Puisque vous prenez ... personnes de mérite>), rest samengevat.

— Rasch 2007, nr. 6980, pp. 1197-1201: volledig, met Nederlandse vertaling.

Namen: geslacht Brederode; Willem III.

Plaatsen: Antwerpen; Land van Hulst; Vianen; Staats-Vlaanderen; Zeeland.

Titels: *Momenta desultoria* (Huygens 1644); *Korenbloemen* (Huygens 1661).

Glossarium: clavecin (klavecimbel); composition (muziekstuk); gigue; guitarre (gitaar); harmonique (harmonisch); luth (luit); sarabande; théorbe (theorbe); viole de gambe (viola da gamba).

Transcriptie

À Monsieur Beringhen.

15 Aoust 1675.

Puisque vous prenez la peine, Monsieur, de vous intéresser en ce qui est de ma santé et d'observer jusques où va la vigueur de mon aage, je suis tenté de vous en faire passer l'envie, en vous informant que me voyci heureusement de retour d'un voyage de 3 sepmaines, dans lesquelles j'ay esté regler les affaires de Son Altesse dans plusieurs isles de Zélande, où son domaine est grand; de là en Flandre, territoire de Hulst, où il y en a plus qu'en tout le reste, et, cela fait, ay esté recevoir et ajuster ses comptes de la vicométe d'Anvers, jurisdiction de plus d'honneur que de revenu. Vous sçavez d'ancienneté que j'ay pu faire tout ce tour bien couché dans un *jacht* de Son Altesse, mais vous ne sçavez pas que, pour visiter terres et digues, il a fallu rouler souvent et parfois faire le bon Basque à pied.

Encor moins sçavez-vous que, revenant coucher à bord, je n'y ay pas abusé de mon loisir sans livres, ny sans le meilleur luth de la terre qui m'accompagne partout, ny mesme sans produire quelque Gigue ou Sarabande de mon creu, pour comble d'une quantité si immense de ceste sorte de bagatelles, que j'ay honte de les reveoir, et cependant ne quitte pas cest entretien harmonique, pour le bien que je m'imagine et trouve qu'il me fait à l'aage où je suis. De sorte qu'après moy on trouvera des gros livres pleins de mes compositions pour le luth, le théorbe, la viole de gambe, le clavecin et, s'il plaist à Dieu, pour la guitarre.

Bien heureux donc ceux, qui ne font qu'une folie en leur vie. 'Mais de continuer,' direz-vous, 'd'en faire une tout du long des jours de ceste vie, comment cela se peut-il excuser?' Que si j'y adjouste 12 livres de poèmes Latins que j'ay mis au jour et autres 27 en ma langue maternelle, vous en frémirez. Mais remettez-vous en mémoire, s'il vous plaist, si à la cour ou à l'armée vous m'avez jamais veu oysif ou négliger les affaires publiques, et vous pourrez bien conclurre, comme il est très-véritable, que jamais je n'ay esté assis la plume à la main au sujet de ces | 684 | divertissemens, que pour marquer à la haste ce qui m'en estoit tombé dans l'esprit, ou à cheval, ou en carosse, ou en me promenant, ou en m'habillant etc., et ensuite, Monsieur, vous ne voudrez pas m'accuser d'avoir perdu trop de bonnes heures inutilement.

Car c'est icy comme une confession et récapitulation auriculaire de mes foiblesses que j'ayme à vous faire familièrement, en espérant que, comme telle, vous la voudrez mieux ménager que ma dernière lettre qui m'a

fait rougir, quand j'ay veu que vous avez pu oublier son auteur jusqu'à la faire veoir à des personnes de mérite. Peut-estre vous souviendrez-vous qu'estans venu il y a 13 ou 14 ans en France, où je n'avois jamais mis le pied auparavant, je vous disois souvent que j'avoys tousjours souhaitté de veoir ceste France en masque, et sans qu'elle me voit. En quel coin de conscience avez-vous donc esté trouvez le dessein de m'y exposer tout de nouveau en papier? À cecy il n'y a ny jeu ny feinte et je ne me dépouille pas, afin que vous me revestiez. C'est chose claire selon moy, la grande distance qu'il y a des capacitez de vostre nation à la miene. Je les connois toutes deux et peut-estre serois plus content et plus sot, si j'en sçavois moins.

Ayez la patience, Monsieur, d'entendre un plaisant compte sur ce sujet, d'un pauvre innocent jadis nourri chez les Seigneur de Brederode à Veane, où ce fol, dont je ne sçay quelle vision s'imaginant de jeter du blé dans les terres labourées, et ayant esté demandé ce qu'il semoit là, respondit: 'Des fols.' 'Et pourquoy,' fit-on, 'ne sèmes-tu pas des gens sages?' 'Ce n'est pas,' dit-il, 'le naturel du país.' Appliquez-nous l'histoire, s'il vous plaist, et ayez la bonté de vous souvenir, s'il vous tombez encor de mon griffonage en main, quel est le bas génie de ma país, et que rien ne sçauroit partir de La Haye, qui porte le grand jour de Paris.

Escrivons-nous entre nous en franchise, et de grace ne m'obligez pas à me vouloir parer à monter sur mes grands chevaulx à violenter ma sotté éloquence, et à m'exposer en ceste langue estrangère où je ne fay que tastonner à la risée de vos esprits rafinez, que je voy eux-mesmes avoir de la peine à se sauver de censures réciproques, car en effet, après toutes mes convulsions je ne ferois rien que vaille qu'en me hastant de vous dire, Monsieur, comme je devois avoir fait icy il y a longtemps, que je suis vostre très-humble et très-obéissant serviteur,

[etc.]

Vertaling

Aan Beringhen.

15 augustus 1675.

Aangezien u de moeite neemt, mijnheer, te informeren naar mijn gezondheid, en erachter te komen hoe ver de kracht van mijn leeftijd nog reikt, probeer ik u de lust daartoe te ontnemen door u te vertellen, dat ik behouden ben teruggekeerd van een ¹reis van drie weken, gedurende welke ik de zaken van Zijne ²Hoogheid heb waargenomen op verschillende Zeeuwse eilanden, waar zijn domein omvangrijk is. Van daar naar [Staats-]Vlaanderen, het Land van Hulst, waar hij nog meer heeft dan waar ook elders. Nadat dat gedaan was, ben ik naar het burggraafschap Antwerpen, een gebied waar de zeggenschap meer aanzien dan inkomsten oplevert, gegaan om zijn belastingen te ontvangen en zijn rekeningen in orde te maken. U weet nog wel van vroeger dat ik deze hele reis in het mooie onderkomen van een ³jacht van Zijne Hoogheid heb kunnen maken, maar wat u niet weet is, dat men, teneinde de landen en de dijken te kunnen bezoeken, vaak een wagen nodig heeft en soms de goede Bask te voet moet spelen.

Nog minder weet u dat ik, teruggekeerd aan boord, mijn vrije tijd niet heb doorgebracht zonder boeken, noch zonder de beste luit ter wereld, die ik overal mee naar toe neem, noch zonder een of andere gigue of sarabande uit mijn innerlijk te produceren, boven op die zó onmetelijke hoeveelheid van nietigheidjes van dergelijke aard dat ik mij ervoor schaam ze weer te zien. Maar desalniettemin blijf ik deze muzikale bezigheid trouw, omwille van het goede dat het, naar mijn mening en bevinden, voor de leeftijd waarin ik mij bevind, doet. Zodat men na mijn dood grote boeken zal vinden, vol van mijn composities voor de luit, de theorbe, de viola da gamba, het klavecimbel, en, zo het Gode behaagt, voor de gitaar.

Mogen daarom zij zalig zijn die in hun leven slechts één dwaasheid begaan. 'Maar,' zo zult u zeggen, 'deze een leven lang volhouden, hoe kan men zich daarvoor verontschuldigen?' Wanneer ik dan de twaalf ³boeken

¹. Van 12 juli tot 4 augustus 1675 reisde Huygens naar Zeeland, Staats-Vlaanderen en Antwerpen.

². Willem III.

³. *Momenta desultoria*.

met Latijnse gedichten die ik het licht heb doen aanschouwen daaraan toevoeg, en nog eens zevenentwintig ⁴[boeken met gedichten] in mijn moedertaal, zult u daarvan griezelen. Maar haalt u zich eens in herinnering, alstublieft, of u mij, hetzij aan het hof, hetzij in het leger, ooit ledig hebt gezien, of de staatszaken hebt zien verwaarlozen, en u zult dus veilig tot de slotsom kunnen komen, zoals dat ook de waarheid is, dat ik nimmer de pen ter hand genomen heb voor deze pleziertjes dan om uitsluitend inderhaast te noteren wat mij in gedachten was gekomen, hetzij te paard of in de koets, hetzij tijdens een wandeling, of wanneer ik me aankleedde, enzovoorts, en tevens, mijnheer, zult u mij er niet van willen beschuldigen teveel tijd zinloos voorbij te hebben laten gaan.

Want dit is als een biecht en een gesproken samenvatting van mijn zwakheden, die ik u gaarne in vertrouwen doe, in de hoop dat u met deze beter zult omgaan dan met mijn laatste ⁵brief, die mij het schaamrood op de kaken bracht toen ik bemerkte dat u hem aan mensen met [grote] verdiensten had laten zien, zonder aan de schrijver ervan te denken. Misschien herinnert u zich dat ik u, toen ik dertien à veertien jaar geleden Frankrijk bezocht, waar ik nog nooit eerder een voet had gezet, dikwijls heb verteld dat ik altijd al had gewenst dit Frankrijk gemaskerd te bezoeken, zonder door dit Frankrijk te worden gezien. In welk hoekje van uw geweten hebt u het voornemen weten te vinden om mij daaraan opnieuw op papier bloot te stellen? Wat dit aangaat is er noch spel noch veinzerij in het geding, en ik ont doe mij niet van mijn kleren om mij door u weer te laten aankleden. Volgens mij is de zaak duidelijk, het grote verschil tussen de bekwaamheden van uw land en het mijne. Ik ken beide en zou wellicht tevredener zijn en [tegelijk] dwazer, als ik er minder van zou weten.

Heb nog even geduld, mijnheer, om een amusante geschiedenis over dit onderwerp aan te horen, over een arme onschuldige, eertijds opgevoed bij de heren van Brederode in Vianen, waar deze dwaas op grond van ik weet niet welk idee bedacht had tarwe over het bewerkte land te gooien, en nadat hem gevraagd was wat hij daar zaaide, ten antwoord gaf: 'Dwazen.' 'En waarom', antwoordde men, 'zaai je geen wijze mensen?' 'Dat past niet bij de aard van het land,' zei hij. Past u dit verhaal eens op ons toe, alstublieft, en weest u zo goed u te herinneren, wanneer u andermaal iets van mijn geschrijf in handen komt, hoe laag de geestkracht van mijn land is, en dat uit Den Haag niets kan komen, dat in Parijs furore kan maken.

Laten wij onder ons elkaar openhartig schrijven en weest u zo vriendelijk om niet van mij te verlangen dat ik ervan afzie om hoog te paard te gaan zitten om mijn dwaze welsprekendheid geweld aan te doen, en om mij bloot te geven in deze vreemde taal, waarvan ik mij slechts tastenderwijs kan bedienen, als de risée van uw verfijnde geesten, waarvan ik zie dat zijzelf moeite moeten doen om te ontkomen aan wederzijdse beoordelingen, want, werkelijk, na al mijn stuiptrekkingen zal ik niets meer kunnen doen wat de moeite waard is, behalve dat ik mij haast te zeggen, mijnheer, zoals ik hier al lang tevoren had moeten doen, dat ik uw nederige en gehoorzame dienaar ben,

[enz.]

4. *Korenbloemen*.

5. Huygens aan Beringhen, 22 november 1674 (Worp 6, nr. 6959, p. 358). In deze brief vraagt Huygens aan Beringhen om teruggave van bepaalde papieren die bij de Slag bij Seneffe in Franse handen waren geraakt.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN SÉBASTIEN CHIÈZE [MADRID]
26 SEPTEMBER 1675
6989

Antwoord op Chièzes brief van 14 augustus 1675 (6979A).

Samenvatting: Huygens excuseert zich min of meer voor het stilzwijgen van zijn zonen, maar wijst Chièze er tevens op dat hij hen afschrikt door zijn constante gemopper. Huygens zelf is onlangs 79 geworden en nog in goede gezondheid, ondanks een kwaal aan zijn linkervoet.

Huygens schreef opnieuw op 27 september 1675 (verloren). De onderhavige brief is door Chièze ontvangen op 19 oktober 1675 en beantwoord op 23 oktober 1675 (6991).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 3, pp. 697-699: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgave: Worp 6, nr. 6989, p. 366: samenvatting.

Namen: Charles de Créqui; Béatrix de Cusance; Antoine de Grammont; Armand de Grammont; Christiaan Huygens; Constantijn Huygens jr.; Geertruida Huygens; Lodewijk Huygens; Marie-Claude de Lapie; Karel IV van Lotharingen; Johan Maurits van Nassau Siegen; Seneca.

Plaatsen: Parijs; Triër.

Transcriptie

¹À Monsieur Chièze.

À La Haye, ce 26e Septembre 1675.

Nostre ancien amy Monsieur le Mareschal de Grammont, voyant les fréquentes folies que produisoit la jeunesse de ses enfans à la cour, souloit dire qu'estant vieulx et inutile, il n'y seroit plus que de gardesou, pour tous les jours plastrer et reparer quelqu'une de leurs extravagances. *Me vide*, j'en suis de mesme, selon que je voy mes *hidalgos* en user avec vous, les uns estans, les autres faisans les surchargez d'affaires, pour justifier leur paresse en vostre endroit. Mais apprenez de moy, Monsieur, que peut-estre c'est vous-mesme qui causez leur silence, et qu'ils travaillent à vous mettre en colère, pour vous veoir souvent débiter vos indignations aveq tant d'agrément. Je ne m'excuse pas moy-mesme d'estre un peu complice du fait, et croyez-moy qu'il n'y a pas jusqu'à ma pauvre sœur aveugle, qui ne vous entende gronder avec plaisir. Faites-le donc, si vous pouvez, d'un peu moins bonne grace; peut-estre y réussirez-vous mieux, et ouvrirez la bouche à mes muets. Après tout, je n'en répons pas, ἡλικίαν ἔχουσι, c'est-à-dire (car je pense qu'on parle peu de Grèc à Madrid, et peu s'y mesle-t-on de la phrase de l'Évangile) ³*ætatem habent*. Faites-les rendre raison de leur actions et omissions.

Je ne parle plus que de moy-mesme, et vous annonce qu'entré dans la 79e de mon aage, en dépit de vostre *refran* (mal rimé et mal vérifié en moy; '*Hombre vieje, cada dia un duelo nuevo*'), je suis tout tel que vous m'avez veu à Paris, et par la grace de Dieu jouis d'une santé très-constante, hors que cest esté, ayant senti quelque chatouillement | 698 | au pied gauche (pour l'avoir forcé en deux jours de trop d'exercice aux champs), que nostre bon Prince Maurice voulut qualifier de goutte. Il m'engagea en suite à un rémède de fumier de cheval, de sel et de gingembre si violent que ce misérable pied, en deux reprises, s'en trouve si enflammé et enflé, qu'il a fallu plus de deux moiz pour me guérir, non pas du mal, qui ne valoit pas la peine d'en parler, mais du rémède. Voyez si ce n'est pas une grosse béveue à un vieux courtisan, d'avoir si peu retenu le passage qu'ils doivent tousjours avoir devant les yeux: ⁴*Nolite confidere in principibus*, le refrain ordinaire de feu nostre chère Madame de Lorraine, qui en avoit tant appris la vérité. À propos de Lorraine, et

1. Naam geadresseerde autograaf.

2. Uit Johannes 9:21: 'Αὐτός ἡλικίαν ἔχει, αὐτόν ἐρωτήσατε.'

3. Uit Johannes 9: 21: 'Ipsum interrogate, *ætatem habet*.'

4. Uit Psalm 145/146, 2.

pour vous traicter à bastons rompus: hier on nous apprit que ce vieux Duc est venu à mourir le 17e du mois courant, après avoir le plaisir de veoir Trèves tomber entre les mains de ses associez et Monsieur de Créqui, *quod nullo ære redemptum voluisset*.

Je commence à causer et sens qu'il est temps que je cesse, de peur que, blamant les enfans de trop de silence, vous n'acusez le père de trop de caquet, et le nommiez, comme il me semble avoir leu quelque part, *hombre palabrimuger*. Ne dites pas cecy à la Bourguignotte. Je prétens tousjours estre bien avec elle, mais si je parle mauvais Espagnol, venez m'en apprendre du meilleur, et venez viste. *Quousque eadem*, dit ⁵Sénèque, et ⁶est-ce à jamais que vous souffrez qu'on | 699 | vous tnalise, *et fugientia poma captas?* J'en enrage pour le maistre, et m'en chagrine pour vous et vostre absence. Adieu, et taschez de vous faire délivrer, *si me audis, de hombre necio a vezes buen consejo*.

À la chère Bourguignotte *more* ⁷*verbisque solitis*.

Vertaling

Aan de heer Sébastien Chièze.

Den Haag, 26 september 1675.

Toen onze oude vriend mijnheer de maarschalk [Armand] de Grammont de vele dwaasheden zag die de jeugdigheid van zijn ⁸kinderen aan het hof met zich meebracht, placht hij te zeggen dat men, wanneer men oud en nutteloos is, slechts diende als manusje-van-alles, om alle dagen een van hun buitenissigheden bij te stellen en ongedaan te maken. ⁹«Kijk naar mij.» Het is met mij hetzelfde als ik zie hoe mijn ⁹«ledelen» u op dezelfde wijze behandelen, wanneer enkelen werkelijk overbelast zijn met zaken en anderen dat veinzen, teneinde hun luiheid jegens u te rechtvaardigen. Maar neemt u van mij aan, mijnheer, dat u wellicht zelf de oorzaak bent van hun stilzwijgen, en dat ze het erom doen u kwaad te maken, om u zo vaak uw verontwaardiging met zoveel genoeg te zien luchten. Ik ontsla mijzelf er niet van een weinig medeschuldig hieraan te zijn, en gelooft u mij dat er niemand is tot en met mijn arme blinde ¹⁰zuster die u niet met genoeg hoort mopperen. Doet u dat dus, wanneer u kunt, iets minder gretig, en wellicht zult u er beter in slagen om de monden van deze stommen te openen. Alles welbeschouwd laat ik het hierbij; ἡλικίαν ἔχουσι, dat wil zeggen (want ik denk dat men in Madrid weinig Grieks spreekt, en dat men zich weinig gelegen laat liggen aan de woorden van het Evangelie), ¹¹«ze hebben de leeftijd.» Laat u hen maar verantwoording afleggen voor wat ze hebben gedaan en hebben nagelaten te doen.

Verder spreek ik nog slechts over mijzelf, en deel u mede dat ik, de leeftijd van 79 bereikt hebbende, uw ¹²«spreekwoord» ten spijt (dat slecht van rijm was en slecht op mij van toepassing was: ¹³«Ouderdom komt met gebreken»), nog helemaal degene ben die u in Parijs hebt gezien, en door Gods genade van een zeer constante gezondheid geniet, behalve deze zomer, toen ik een soort irritatie voelde in mijn linkervoet (aangezien deze overbelast was na twee dagen van ¹²«exercities op het land»), hetgeen onze goede ¹³prins Maurits weet aan jicht. Hij bracht mij er vervolgens toe te beginnen met een kuur op basis van paardenmest, zout en gember, zo krachtig dat de ongelukkige voet, tot tweemaal toe, erdoor zo verhit en gezwollen werd, dat ik meer dan twee maanden nodig had voor het herstel, niet van de kwaal, die niet de moeite waard was om erover te praten, maar van de kuur. Vindt u dat nu geen grote flater voor een oude hoveling, dat hij zo slecht de zinsnede heeft

5. Uit Seneca, *De tranquillitate animi*, II, 14.

6. <estre>.

7. <verbisque> autograaf.

8. Huygens lijkt vooral te verwijzen naar Antoine de Grammont.

9. Constantijn jr., Christiaan en Lodewijk Huygens.

10. Geertruida Huygens.

11. Uit Johannes 9:21: *'Hij heeft de leeftijd, vraag het hemzelf.'*

12. Vermoedelijk doelt Huygens hier op zijn tochten over de Utrechtse heuvelrug op 24-25 augustus 1675.

13. Johan Maurits van Nassau Siegen.

onthouden die zij altijd voor ogen moeten hebben: ¹⁴ L' Stel nooit vertrouwen in vorsten,'¹ het vaste motto van wijlen onze geliefde ¹⁵mevrouw van Lotharingen, die de waarheid ervan maar al te goed kende. Wat Lotharingen betreft, en om voor u van de hak op de tak te springen: wij hebben hier gisteren vernomen dat de oude ¹⁶hertog onlangs gestorven is, op de ¹⁷17de van deze maand, nadat hij het genoeg had gehad Trier in handen van zijn medestanders en de heer [Charles] de Créqui te zien vallen, Ldat hij voor geen geld terug had willen hebben.¹

Ik begin te babbelen en voel dat het tijd is dat ik er een einde aan maak, uit angst dat, waar u de kinderen van te lange stilte beschuldigt, u de vader zijn overmaat aan geklets zult verwijten, en hem, zoals ik geloof ergens te hebben gelezen, L'een man met vrouwenpraat¹ noemt. Zeg dit niet aan de ¹⁸Bourgondische. Ik beweer altijd op goede voet met haar te staan, maar wanneer ik slecht Spaans spreek, komt u dan om me het beter te leren, en komt u snel. ¹⁹ L'Hoelang zal dat op dezelfde manier gaan?'¹ zei Seneca, en is het voor altijd dat u moet ondergaan dat men u kwelt, L'en de wijkende vruchten tracht te grijpen?¹ Ik ben hier woedend over omwille van de ²⁰meester, en betreur het vanwege u en uw afwezigheid. Vaarwel, en probeer u, L'als u mij verstaat, door een vervelende man soms een goede raad¹ te laten leveren.

LDe gebruikelijke groet met de gebruikelijke woorden¹ aan de dierbare Bourgondische.

[enz.]

14. Uit Psalm 145/146, 2.

15. Béatrix van Cusance.

16. Karel IV van Lotharingen.

17. In werkelijkheid 18 september 1675.

18. Marie-Claude de Lapie.

19. Uit Seneca, *De tranquillitate animi*, II, 14.

20. Willem III.

[SÉBASTIEN CHIÈZE] (MADRID)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
23 OKTOBER 1675
6991

Antwoord op Huygens' brieven van 26 september 1675 (**6989**) en 27 september 1675 (verloren).

Samenvatting: Chièze zal de aanwijzingen van Huygens opvolgen. Hij feliciteert hem met zijn welbevinden.

Chièze zelf is weliswaar gezond, maar hij heeft in Spanje een vervelend leven.

Door Huygens ontvangen op 10 november 1675. Chièze schreef opnieuw op 26 maart 1676 (**7017**).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 34: brief (dubbelvel, 15x21cm, abc | -; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 6, nr. 6991, pp. 367-368: onvolledig (<Du reste, Monsieur, ... conseil des Princes>, <sans considérer que ... *en el aire*>); rest samengevat.

Namen: D'Acosta; Luis de Grenada; Claude-Marie de Lapie; Lodewijk XIV; Petronella Moesselaars; Amalia van Solms; Frederik Valkenier; Willem III.

Plaatsen: Franche-Comté; San Felipe (klooster in Madrid).

Titels: *Obras* (Grenada 1657).

Transcriptie

¹Madrid, le 23 Octobre 1675.

Voz lettres, Monsieur, du 26 et 27 Septembre, arrivées le 19 de ce mois, m'apprennent l'une impénitence finale de Messieurs voz taciturnes d'enfans, et l'autre les particularitez de la mort de feu Son Altesse Madame la Princesse Douairière, avec ordre d'en donner part à Leurs Majestez, ce que je me prépare de faire Lundy prochain en équipage lugubre, en leur présentant les lettres de Son Altesse Sérénissime que vous m'avez adressées.

Du reste, Monsieur, je vous trouve le plus heureux homme du monde, d'avoir peu attraper à 79, une goûte qui n'est douloureuse que par vostre faute, et qui vous conduira au delà du siècle de mesme qu'elle fit le bon homme d'Acoste, mon dévancier en l'intendance de Bourgoigne, pourveu que ²vous ne vous amusiez plus au Conseil des Princes.

Vous avez grande raison de dire qu'on me tantalize icy. *Operaæ prætium* est de voir la fin que Son Altesse se propose, pouvant se la rendre bonne *al minimo supercilio*. Pour moy, je suis aux ordres du Maistre, et, passant tristement ma vie à quatre dents de moins chasque hyver, mon ratelier sera | b | bientôt net, autre bel ornement de visage.

Je vous escriis la présente *con antojos como padre grave de convento*, car dans la moinerie, c'est un privilège qui s'acquiert à beaux deniers comptans, aussy bien que la permission aux frères lais de se faire *mutilar*, c'est à dire de porter la couronne. Et à ce propos il y avoit icy dans le Couvent de Saint-Philipe un frère revenu des Indes avec 6000 patagons, qu'il donna à garder à cette Provincial, à condition qu'il luy en donneroit 3000 *para mutilarse*. Quelque tems après, comme il pensa demander à *Su Reverendísima* le reste de son argent, le Révérend Père Provincial luy repondit *con mucho sossiego y affabilidad*: '*Vaya, ponga se antojos.*' Je les porte sans frais, graces à la gravité de mon caractère, et à mes *lustra decem*. Il ne paroît pour encores ny goûte ny colique en mon fait, et je suis aux escoutes de ce, dont il plaira à Dame vieillesse de marquer mon entrée *en sus ombrales*. [sic]

Cependant la Bourguignote me promet du fruit | c | nouveau pour le mois prochain en augmentation de famille, sans considérer que je suis confisqué partout, Sa Majesté Très-Chrestien ayant mis sous sa main royalle mes revenus de Bourgoigne et les gages des charges que vostre protection m'avoit fait avoir *suspendidos en el aire*. *Haste que Dios nos de su santa paz.*

1. Ontvangstnotitie van Huygens: <R 10 Novembre 1675.>

2. <vous ne vous ne vous>.

Je ne sçay si *Fray Luis* sera arrivé en vos maison. En tout cas, il ne sauroit tarder. Si vous avez besoin de quelque autre chose, commandez promptement, et je vous le fairay tenir par le retour de la veufve du Sieur Falconier, Envoyé Extraordinaire de Messieurs les Estatz, mort depuis trois jours d'un mal de poitrine, dont il s'allita le jour après sa première audiance.

Vertaling

Madrid, 23 oktober 1675.

Uw brieven, mijnheer, van ³26 en ⁴27 september, die de 19de van deze maand zijn aangekomen, laten mij enerzijds de uiteindelijke verstoktheid van uw zwijgzame kinderen weten en anderzijds de ⁵bijzonderheden over de dood van wijlen Hare ⁶Hoogheid mevrouw de prinses-weduwe, met de opdracht Hunne ⁷Majesteiten daarvan kennis te geven, hetgeen ik van plan ben aanstaande maandag te doen in een rouwkoets om hen de brieven van Zijne ⁸Hoogheid, die u mij hebt toegezonden, aan te bieden.

Overigens, mijnheer, vind ik u de gelukkigste man ter wereld omdat u op uw 79ste jaar jicht hebt kunnen krijgen, die alleen door uw schuld pijnlijk is en die u zal vergezellen tot in de volgende eeuw, zoals ook het geval was met de brave D'Acoste, mijn voorganger in het beheer van Franche-Comté, mits u niet meer uw tijd verdoet in de Raad van prinsen.

U hebt groot gelijk als u zegt dat men mij hier kwelt. ¹Het loon voor het werk¹ is het doel te zien dat Zijne Hoogheid zich voorstelt, die zich dat ²met de geringste wenk² in goede orde kan brengen. Wat mij betreft, ik ben ter beschikking van de meester, en omdat ik hier op treurige wijze mijn leven doorbrenge met elke winter vier tanden minder, zal ik weldra mijn kunstgebit krijgen, weer een mooi sieraad voor het gezicht.

Ik schrijf u deze brief ³met de kuren van een ernstige pater in een klooster,³ want het verblijf van de monniken, dat is een voorrecht dat voor contant geld kan worden verkregen, evenals de toestemming aan de lekenbroeders zich te laten ⁴verminken,⁴ dat wil zeggen de tonsuur te dragen. Zo was er in het klooster van Sint-Philips een broeder uit West-Indië teruggekomen met ⁵6000 patagons, die hij aan de overste in bewaring gaf op voorwaarde dat hij hem er 3000 van zou geven ⁶om zich te laten verminken.⁶ Enige tijd later, toen hij ⁷Zijne Eerwaarde⁷ dacht te vragen om de rest van zijn geld, antwoordde de eerwaarde provinciale overste ⁸met veel zachtheid en vriendelijkheid: 'Ga, en ga aan uw grillen ten onder.'⁸ Ik draag ze zonder kosten, dank zij de ernst van mijn karakter en mijn ⁹vijftig jaren.⁹ Het lijkt voorlopig jicht noch koliek te zijn in mijn geval en ik spits mijn oren op hetgeen waarmee het Vrouwe Ouderdom zal behagen mijn intrede ¹⁰in haar schaduwrijk¹⁰ te markeren.

Intussen belooft de ¹⁰Bourgondische mij voor de volgende maand een nieuwe vrucht als gezinsuitbreiding, zonder te overwegen dat alles van mij in beslag is genomen. Zijne Zeer Christelijke ¹¹Majesteit heeft zijn koninklijke hand gelegd op mijn inkomsten uit de Franche-Comté en de beloningen voor de opdrachten die uw bescherming mij had doen verkrijgen ¹²hangen in de lucht. Tot God ons de heilige vrede geeft.¹²

Ik weet niet of ¹²broeder¹² Luis [de Grenada] in uw huis is aangekomen. Hij zal er in elk geval binnenkort zijn. Als u nog iets anders nodig hebt, bestelt u dat dan snel en ik zal u dat doen toekomen via de terugkeer

3. Huygens aan Chièze, 26 september 1675 (6989).

4. Huygens aan Chièze, 27 september 1675 (verloren).

5. De dood van Amalia van Solms is kennelijk het hoofdonderwerp van de brief van 27 september 1675. Toch was zij al op 8 september overleden.

6. Amalia van Solms.

7. Anna Maria van Oostenrijk en Karel II.

8. Willem III.

9. Een patagon is 48 stuivers, dus 6000 patagons is 14.400 gulden.

10. Marie-Claude de Lapie.

11. Lodewijk XIV.

12. Luís de Granada, *Obras* (1657).

van de ¹³weduwe van de heer Frederik Valckenier, buitengewoon gezant van de heren Staten [Generaal], die drie dagen geleden is overleden aan pijn in de borst, waarmee hij daags na zijn eerste audiëntie in bed is gegaan.
